

Normative Power of the EU and Identity Orientation of the Eastern Partnership: A Study of Belarus and Moldova

Roxana Niknami¹ and Seyed Esmaeel Yasini²

1. Assistant Professor, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.
niknami.roxana@ut.ac.ir
2. A Ph.D. in Regional Studies, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Article Info.

ABSTRACT

Article Type:
Research Paper

Article History:

Received:
9 July 2025

Revised:
9 November 2025

Approved:
8 February 2026

Published online:
18 February 2026

Keywords:

Normative
Power,
Eastern
Partnership,
European
Identity,
Europeanization,
European
Neighborhood.

Since the early 2000s, the European Union has sought to establish its role as a normative power, one that influences other international actors by promoting values such as democracy, human rights, the rule of law, and the free market economy. In this regard, the Eastern Partnership initiative, established in 2009 as part of the European Neighborhood Policy, was designed as a tool to expand the Union's normative influence in six countries of Eastern Europe and the South Caucasus. The main goal of this initiative was to bring these countries closer to European standards without the promise of formal membership. The main focus of this article is on Belarus and Moldova, two countries that, despite commonalities such as Soviet legacy and being within Russia's sphere of influence, have taken different paths in their engagement with the European Union. With these explanations, one can ask how the normative power of the European Union has affected the identity dimension of foreign policy in the Eastern Partnership initiative, with an emphasis on Belarus and Moldova. In response, it can be said that the European Union's emphasis on democratic norms, respect for human rights, and the rule of law has led to the prominence of European identity and the deepening of the European-Russian identity and cultural gap in the European Union's foreign policy towards these countries. The findings show that while Moldova has embraced European identity, Belarus has remained on the path of divergence and resistance. The difference in identity paths has been shaped by domestic political structures, relations with Russia and elite perceptions of the international order.

Cite this article: Niknami R. and S. E. Yasini (2026), "Normative Power of the EU and Identity Orientation of the Eastern Partnership: A Study of Belarus and Moldova", *Central Eurasia Studies*, Vol. 18, No. 2, pp. 437-462.

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.398262.450335>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran

Introduction: The European Union concluded accession negotiations with ten new countries between 2003 and 2005. In 2009, the European Union and its six Eastern partners (Armenia, Azerbaijan, Georgia, Moldova, Ukraine, and Belarus) launched the Eastern Partnership initiative, based on a commitment to fundamental values, market economy, sustainable development, and good governance.

As can be seen in the framework of the Neighborhood Policy and the Eastern Partnership Initiative, the European Union places great emphasis on practices and norms based on European values in its external relations. The emphasis and focus on European norms has been a serious concern of the European Union founders since its inception. It was in this context that the concept of normative power was introduced by Jan Manners. Manners believed that the European Union, as a “normative power”, aims in its foreign policy to shape, instill, disseminate – and thus “normalize” – rules and values in international affairs through non-coercive measures.

One of the main areas that can show how the normative power of the EU affects the Eastern Partnership initiative is the identity orientation of the EU's foreign policy. In order to better and more accurately examine the impact of normative power on the identity orientation of the European Union's foreign policy in the Eastern Partnership initiative, the two countries of Belarus and Moldova have been selected as the two case studies in this article. Moldova is one of the successful examples, and Belarus is one of the less successful examples in the field of European normative power influence, and studying these two countries can help to better understand the issue.

Research question: This article seeks to answer the main question: How has the normative power of the European Union affected the identity dimension of its foreign policy in the Eastern Partnership initiative, with an emphasis on Belarus and Moldova?

Research hypothesis: In response to the main question of this article, it can be hypothesized that the European Union's emphasis on democratic norms, respect for human rights, and the rule of law, based on the logic of proportionality, has led to the prominence of European identity and the deepening of the European-Russian identity and cultural gap in the identity dimension of the European Union's foreign

policy. The examination of the two case studies in this article, namely Belarus and Moldova, clearly shows how normative power affects the identity dimension of the EU's foreign policy.

Methodology: The method chosen for this article is a case study and process tracing method. The data collection method in this article is also a documentary method. Basically, the case study research method is used when our questions are of the how and why type, we have no control over the phenomena under study, and the phenomenon under study belongs to the present. Accordingly, and in order to apply the case study method, we have selected two member countries of the Eastern Partnership Initiative, Belarus and Moldova, as two case studies.

We also use the theory of Europeanization, based on Schimmelfennig Theory, to test the hypothesis. According to Schimmelfennig, Europeanization refers to the mechanisms through which European sovereignty influences states and their policies. Schimmelfennig's framework distinguishes the mechanisms of Europeanization by their institutional logic: the "logic of consequence" or the "logic of proportionality." While the logic of consequence assumes that actors choose the behavioral option that maximizes their utility in the circumstances, the logic of proportionality stipulates that actors choose the behavior that is appropriate given their social role and the social norms in a given situation.

When we talk about European identity and culture, it is obvious that we are dealing with the logic of proportionality. The logic of proportionality stipulates that actors choose the appropriate behavior given their social role and the social norms in a given situation. Accordingly, the socialization process (or social learning model) based on the logic of proportionality involves teaching EU policies, ideas, and norms to non-member countries and convincing them of the appropriateness of these policies and, consequently, motivating them to adopt these policies.

Findings and results: After briefly mentioning the identity dimension of the Eastern Partnership initiative and the various dimensions of the identity conflict between the European Union and Russia in this

region, to examine the effects of Europe's normative power on the identity dimension of the European Union's foreign policy in the Eastern Partnership initiative, we have examined the EU's foreign policy in terms of three main indicators: cultural and educational cooperation, support for civil society and people-to-people contacts.

In the case of Belarus, the EU has tried to strengthen the European identity in the country by deepening cultural and educational cooperation, supporting civil society, and expanding people-to-people contacts. However, the existence of an authoritarian and pro-Russian political system led by Lukashenko for the past three decades has created a major obstacle for the EU in this direction and has had a negative impact on the country's integration process into the EU.

In the case of Moldova, the European Union has acted within the framework of the three identity indicators in its foreign policy. Unlike Belarus, the positive approach of the ruling governments in Moldova to the process of European integration has resulted in a better situation in strengthening European identity and exercising European normative power.

In short, it can be said that the European Union's emphasis on the three main norms of democracy, respect for human rights and the rule of law, within the framework of exercising normative power, has led the Union's foreign policy, whether in the form of the Neighborhood Policy or the Eastern Partnership Initiative, towards the prominence of European identity on the one hand and the deepening of the European-Russian identity and cultural gap on the other.

Keywords: Foreign Policy, Normative Power, Eastern Partnership, European Identity, Europeanization, European Neighborhood.

قدرت هنجاری اتحادیه اروپا و جهت‌گیری هویتی در مشارکت شرقی:

مطالعه روسیه سفید و مولداوی

رکسانا نیکنامی^۱، سید اسماعیل یاسینی^۲

استادیار، گروه مطالعات منطقه‌ای دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران

نویسنده مسئول: niknami.roxana@ut.ac.ir

دکتری مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

چکیده

اتحادیه اروپا از آغاز دهه ۲۰۰۰ تلاش کرده است نقش خود را به‌عنوان قدرت هنجاری تثبیت کند؛ یعنی قدرتی که با ترویج ارزش‌هایی مانند دموکراسی، حقوق بشر، حاکمیت قانون و اقتصاد بازار آزاد بر دیگر بازیگران بین‌المللی تأثیر می‌گذارد. در همین زمینه، ابتکار مشارکت شرقی که از سال ۲۰۰۹ به‌عنوان بخشی از سیاست همسایگی اروپا بنیان گذاشته شد؛ به‌عنوان ابزاری برای گسترش نفوذ هنجاری اتحادیه در شش کشور اروپای شرقی و قفقاز جنوبی طراحی شد. هدف اصلی این ابتکار، نزدیک کردن این کشورها به استانداردهای اروپا بدون وعده عضویت رسمی بود. تمرکز اصلی نوشتار حاضر بر روسیه سفید و مولداوی است. دو کشوری که با وجود اشتراک‌هایی مانند میراث شوروی و قرارگرفتن در حوزه نفوذ روسیه، مسیرهای متفاوتی را در تعامل با اتحادیه اروپا پیموده‌اند. با این توضیح‌ها می‌توان این پرسش را مطرح کرد که قدرت هنجاری اتحادیه اروپا چگونه بر بُعد هویتی سیاست خارجی در ابتکار مشارکت شرقی، با تأکید بر روسیه سفید و مولداوی تأثیر گذاشته است؟ در پاسخ می‌توان گفت تأکید اتحادیه اروپا بر هنجارهای دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، سبب برجسته‌شدن هویت اروپایی و تعمیق شکاف هویتی و فرهنگی اروپایی‌روسی در سیاست خارجی اتحادیه اروپا نسبت به این کشورها شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند، درحالی‌که مولداوی پذیرای هویت اروپایی بوده است؛ روسیه سفید در مسیر واگرایی و مقاومت باقی مانده است. تفاوت در مسیرهای هویتی، در تأثیر ساختارهای سیاسی داخلی، روابط با روسیه و برداشت نخبگان از نظم بین‌المللی شکل گرفته است.

نوع مقاله: علمی پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۹

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۴/۱۱/۲۹

واژگان اصلی:

قدرت هنجاری،

مشارکت شرقی،

هویت اروپایی،

اروپایی‌شدن،

سیاست همسایگی.

استناد: نیکنامی، رکسانا و سید اسماعیل یاسینی (۱۴۰۴)، «قدرت هنجاری اتحادیه اروپا در قالب ابتکار مشارکت شرقی: بازخوانی سیاست خارجی اتحادیه اروپا با تأکید بر جهت‌گیری هویتی در روسیه سفید و مولداوی»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۸، شماره ۲، صص. ۴۶۲-۴۳۷.

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.398262.450335>

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

در سال‌های اخیر، اتحادیه اروپا تلاش کرده است هویت خود را نه فقط به مثابه بازیگر اقتصادی یا امنیتی، بلکه به عنوان قدرت هنجاری در عرصه بین‌المللی تعریف و تثبیت کند. در این چارچوب، نظریه «قدرت هنجاری اروپا» که نخستین بار یان منرز^۱ (۲۰۰۲) مطرح کرد، اتحادیه را کنشگری معرفی می‌کند که با صدور ارزش‌هایی مانند دموکراسی، حقوق بشر، حاکمیت قانون، توسعه پایدار و چندجانبه‌گرایی، به دنبال تغییر در هنجارها و رفتارهای دیگر بازیگران بین‌المللی است. برخلاف قدرت نظامی یا اقتصادی، قدرت هنجاری بعدی معنایی و هویتی دارد و تبلور آن نه فقط در ابزارهای سیاست خارجی، بلکه در جهت‌گیری کلی هویتی و گفتمانی اتحادیه اروپا دیده می‌شود.

یکی از مهم‌ترین بسترهایی که اتحادیه اروپا تلاش کرده است قدرت هنجاری خود را در آن به کار گیرد، ابتکار مشارکت شرقی است؛ چارچوبی که در سال ۲۰۰۹ به عنوان بخشی از سیاست همسایگی اتحادیه اروپا شکل گرفت و هدف آن، نزدیکی گفتمانی، نهادی و هنجاری با شش کشور پسا شوروی (روسیه سفید، مولداوی، اوکراین، گرجستان، ارمنستان و جمهوری آذربایجان) بود. این ابتکار می‌خواست بدون وعده عضویت، زمینه همگرایی هنجاری را با استانداردهای اروپایی فراهم آورد. اتحادیه اروپا به وسیله مشارکت شرقی تلاش کرده است ساختار هویتی این کشورها را به گونه‌ای جهت دهد که از یکسو ارزش‌های اروپایی را بپذیرند و از سوی دیگر، از حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی روسیه فاصله بگیرند.

با این حال واکنش کشورها به این سیاست یکسان نبوده است. به ویژه، روسیه سفید و مولداوی به عنوان دو نمونه متفاوت از رویارویی با قدرت هنجاری اروپا قابل مطالعه هستند. در حالی که روسیه سفید با رویکرد اقتدارگرایانه، سیاست نزدیکی به روسیه و مقابله با مداخله‌گری غربی را در پیش گرفته است، مولداوی به ویژه پس از سال ۲۰۱۴ و امضای توافق نامه همکاری عمیق و جامع^۲ با اتحادیه اروپا، مسیر نزدیکی نهادی، اقتصادی و هویتی به اروپا را پیموده است. این تفاوت، نه تنها به ساختار سیاسی داخلی، بلکه به برداشت نخبگان سیاسی از «هویت ملی» و مرزبندی فرهنگی میان اروپا و روسیه باز می‌گردد.

در این نوشتار تلاش می‌کنیم با بهره‌گیری از نظریه قدرت هنجاری یان منرز، تأثیر سیاست‌های اتحادیه اروپا در قالب ابتکار مشارکت شرقی بر جهت‌گیری هویتی آن در برابر دو

کشور روسیه سفید و مولداوی را بررسی کنیم. پرسش اصلی این است که قدرت هنجاری اتحادیه اروپا چگونه بر جهت گیری هویتی سیاست خارجی این اتحادیه در ابتکار مشارکت شرقی، با تأکید بر روسیه سفید و مولداوی، اثر گذاشته است؟ فرضیه اصلی این است که تأکید اتحادیه اروپا بر هنجارهایی مانند دموکراسی، حاکمیت قانون و حقوق بشر در چارچوب منطق تناسب موجب برجسته شدن هویت اروپایی در سیاست خارجی اتحادیه شده و به ویژه در مورد کشورهایمانند مولداوی، به تعمیق شکاف هویتی و فرهنگی میان اروپا و روسیه انجامیده است؛ درحالی که در مورد روسیه سفید، این شکاف به بازتولید هویت مقاومت گرای ضدغربی منجر شده است.

در این نوشتار از روش ردیابی فرایند^۱ بهره می گیریم تا با مطالعه تحولات سیاست خارجی اتحادیه اروپا و بازخوردهای داخلی در دو کشور مورد نظر، فرایندهای علی و گفتمانی شکل گیری جهت گیری هویتی را بازسازی و تحلیل کنیم. این روش به ویژه برای بررسی علیت پیچیده، چندلایه و وابسته به زمینه، در حوزه روابط بین الملل و سیاست هویتی مناسب است. در سطح نظری، این نوشتار به غنای مطالعات مربوط به قدرت هنجاری اروپا کمک می کند و امکان بازاندیشی در حدود و ظرفیت های این نوع قدرت را در شرایط ژئوپلیتیکی دشوار فراهم می آورد. در سطح کاربردی، یافته های نوشتار می توانند به سیاست گذاران اروپایی در ارزیابی پیامدهای هویتی سیاست های همسایگی شان کمک کنند؛ به ویژه در زمانی که مرز میان قدرت نرم، رقابت ژئوپلیتیکی و کشمکش هویتی بیش از پیش مبهم شده است.

پیشینه پژوهش

پژوهش های موجود مربوط به موضوع این نوشتار را می توان به چند دسته تقسیم کرد: دسته اول، پژوهش هایی که به موضوع قدرت هنجاری اروپا و تأثیرهای آن پرداخته اند. یان منرز (۲۰۱۰) در مقاله «قدرت هنجاری اتحادیه اروپا در سیاست همسایگی اروپا» به برخی از چالش های روش شناختی، نظری و تجربی مطالعه سیاست همسایگی اروپا می پردازد. او استدلال می کند که تجزیه و تحلیل سیاست همسایگی، چالش های متنوعی را برای پژوهشگران روابط اتحادیه اروپا با همسایگان خود، مطرح می کند. آندری ماکاریچف (۲۰۱۸) در مقاله «منطقه گرایی هنجاری و تمدنی: اتحادیه اروپا، روسیه و همسایگی های مشترک آن ها» بیان

می‌کند که خطوط منطقه‌گرایی در اروپا را دو بازیگر مسلط، اتحادیه اروپایی و روسیه شکل می‌دهند که بیشتر دیدگاه‌های متفاوتی از دیدگاه منطقه‌ای در حوزه همسایگی مشترکشان دارند. این نوشتار از جهت پرداختن به تأثیرگذاری قدرت هنجاری بر بعد هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا، در مقایسه با این دسته از پژوهش‌ها، نوآوری دارد.

دسته دوم، پژوهش‌هایی هستند که به سیاست همسایگی اروپا و ابتکار مشارکت شرقی پرداخته‌اند. ریچارد ویتمن^۱ و استفان وولف (۲۰۱۰) در کتاب «چشم انداز سیاست همسایگی اروپایی» رویکردهای مختلف و جدیدی برای مطالعه سیاست همسایگی اروپایی ارائه می‌دهند. تویاس شوماخر^۲، آندریاس مارچتی^۳ و توماس دملهور^۴ (۲۰۱۸) در «کتاب راهنمای (انتشارات) راتلج در مورد سیاست همسایگی اروپایی» مروری جامع از مهم‌ترین ابزارهای سیاست خارجی اتحادیه اروپا ارائه می‌کنند. این کتاب با ساختاری منسجم و کاربست رویکردی چند رشته‌ای، مهم‌ترین موضوع‌ها، تحولات و پویایی‌ها در چارچوب سیاست همسایگی اتحادیه اروپا را به وسیله مجموعه‌ای از مشارکت‌های پیشرفته پوشش می‌دهد. از جمله پژوهش‌های فارسی نیز می‌توان به مقاله «مبانی و کارکردهای سیاست همسایگی اروپا؛ درس‌هایی برای سیاست همسایگی ایران» نوشته علی صباغیان (۱۴۰۰) و مقاله «سیاست همسایگی اتحادیه اروپا در قبال کشورهای شرق مدیترانه» نوشته هادی آجیلی، مریم جعفری و زهره قدیگی (۱۴۰۰) اشاره کرد. با توجه به اینکه نوشتار حاضر، به بعد هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی پرداخته است، نسبت به این دسته از پژوهش‌ها نیز نوآوری دارد.

دسته سوم، پژوهش‌هایی هستند که به دو کشور مولداوی و روسیه سفید پرداخته‌اند. گیزل بوس^۵ (۲۰۱۸) در مقاله «روابط اتحادیه اروپا و روسیه سفید در چارچوب سیاست همسایگی اروپایی» ضمن ارائه تاریخچه کوتاهی از روابط اتحادیه اروپا و روسیه سفید، مراحل مختلف تعامل در دو دهه و نیم گذشته را با تأکید ویژه بر سیاست همسایگی اروپایی و ابتکار مشارکت شرقی تشریح کرده است. الهه کولایی و سامان فاضلی (۱۴۰۰) در مقاله «سیاست خارجی مستقل و برون‌گرای روسیه سفید و تنش با روسیه در دوره پوتین»، ضمن اشاره به پیوندهای

1. Richard G. Whitman
2. Tobias Schumacher
3. Andreas Marchetti
4. Thomas Demmelhuber
5. Giselle Bosse

تاریخی دو کشور و روابط گسترده فرهنگی، تاریخی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی آن‌ها، علت تنش‌های پایدار روسیه و روسیه سفید به‌ویژه در دوره پوتین را واکاوی می‌کنند. همچنین رکسانا نیکنامی (۱۳۹۹) در مقاله «سیاست همسایگی اروپا و تأثیر آن بر همگرایی اتحادیه اروپا و جمهوری مولداوی»، ضمن اشاره به اصلاحات اساسی انجام‌شده در ساختار نهادی مولداوی برای نزدیک‌شدن به سطح استانداردهای اروپایی، ابعاد مختلف همکاری میان اتحادیه اروپا و مولداوی پس از استقلال این کشور را بررسی کرده است. نوشتار حاضر از جهت تمرکز بر بعد هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی در برابر روسیه سفید و مولداوی، نسبت به این دسته از آثار نیز نوآوری دارد.

چارچوب نظری و روش پژوهش

چارچوب نظری این نوشتار، برگرفته از نظریه «اروپایی‌شدن» فرانک شیملفنینگ^۱ است. براساس دیدگاه شیملفنینگ، اروپایی‌شدن به سازوکارهایی گفته می‌شود که به‌وسیله آن حکمرانی اروپایی بر دولت‌ها و سیاست‌های آن‌ها تأثیر می‌گذارد (Schimmelfennig, 2005: 7). چارچوب مورد نظر شیملفنینگ، سازوکارهای اروپایی‌شدن را با منطق نهادیشان جدا می‌کند: «منطق نتیجه» یا «منطق تناسب». درحالی‌که منطق نتیجه فرض می‌کند بازیگران، گزینه رفتاری‌ای را انتخاب می‌کنند که سودمندی آن‌ها را در شرایط پیشینه می‌کند، منطق تناسب تصریح می‌کند که بازیگران، رفتاری را انتخاب می‌کنند که با توجه به نقش اجتماعی خود و هنجارهای اجتماعی در یک موقعیت معین، مناسب است.

در این تعریف، جامعه‌پذیری^۲ (اجتماعی‌شدن) مبتنی بر منطق تناسب است و شامل همه تلاش‌های اتحادیه اروپا برای «آموزش» سیاست‌های اتحادیه اروپا و ایده‌ها و هنجارهای ورای آن‌ها، به خارجی‌ها، متقاعدکردن غیر عضوها مبنی بر مناسب بودن این سیاست‌ها و در نتیجه، ایجاد انگیزه در آن‌ها برای کاربست سیاست‌های اتحادیه اروپا است. اتحادیه اروپا به‌جای دست کاری مستقیم یا تأثیر غیرمستقیم بر محاسبه هزینه‌فایده بازیگران خارجی، اصول و قواعد حکمرانی اروپایی را به آن‌ها می‌آموزد. بازیگران خارجی در صورتی که نسبت به مشروعیت و تناسب قوانین اتحادیه اروپا متقاعد شوند، آن‌ها را به‌کار می‌گیرند و از آن پیروی می‌کنند. بدین ترتیب، اقتدار اتحادیه اروپا را می‌پذیرند (Schimmelfennig, 2018: 23). بنابراین وقتی از هویت

و فرهنگ اروپایی صحبت می‌کنیم و بنا داریم فرآیند اروپایی شدن موردنظر شیملفنینگ را از این دیدگاه بررسی کنیم، بدیهی است با منطق تناسب سروکار داریم.

بعد از تشریح ابعاد مختلف نظریه اروپایی شدن، باید ببینیم که این نظریه چه ارتباطی با موضوع نوشتار حاضر دارد و کاربست نظریه اروپایی شدن در سیاست همسایگی اروپایی و ابتکار مشارکت شرقی، چگونه است. پیش‌تر گفتیم، اروپایی شدن، فرآیند انتقال هنجارها و ارزش‌های مطلوب اروپایی به کشورهای دیگر است. اگرچه این فرآیند از مسیرهای مختلف و متنوع می‌تواند به پیش برود و کشورها نیز براساس انگیزه‌ها و توجیه‌های گوناگون، این هنجارها را می‌پذیرند، در نهایت آنچه مهم است، انتقال هنجارها و ارزش‌های اروپایی و تسری آن به دیگر کشورهاست. اروپایی شدن، به‌دنبال ایجاد تغییر در رفتار، محتوا و هنجارهای سیاست‌های خارجی کشورهای عضو است.

روشی که برای نوشتار حاضر انتخاب کرده‌ایم، مطالعه موردی و از نوع ردیابی فرآیند است. روش گردآوری داده‌ها هم روش اسنادی است. دراصل روش پژوهش مطالعه موردی زمانی به کار می‌آید که پرسش‌های ما از نوع چگونه و چرا باشد، کنترلی بر پدیده‌های مورد بررسی نباشد و پدیده مورد بررسی متعلق به زمان حال باشد. مطالعه موردی روش پژوهشی است که به جای جامعه یا نمونه، بر یک مورد واحد تکیه دارد. هنگامی که پژوهشگران بر یک مورد متمرکز می‌شوند، می‌توانند مشاهدات دقیقی را در یک دوره زمانی طولانی انجام دهند، کاری که با نمونه‌های بزرگ و بدون صرف هزینه زیادی انجام نمی‌شود (Crossman, 2020). بر این اساس و به منظور کاربست روش مطالعه موردی، دو کشور عضو ابتکار مشارکت شرقی، یعنی روسیه سفید و مولداوی را به‌عنوان دو مورد مطالعه، انتخاب کرده‌ایم.

بعد هویتی ابتکار مشارکت شرقی

اتحادیه اروپا با شناخت دقیق از ظرفیت‌ها و تهدیدهای موجود در حوزه همسایگی، به‌ویژه در دوران پساشوروی و با استفاده از تجربه‌های مدیریت بحران‌های فرامرزی، تصمیم گرفت در نبود قدرت سخت نظامی، قدرت هنجاری خود را در قالب جذب و متقاعدسازی کشورهای غیرعضو نسبت به پذیرش هویت، ارزش‌ها و هنجارهای اروپایی، بر کشورهای همسایه به کار گیرد. به بیان دیگر، اتحادیه اروپا به این نتیجه رسید که راه اصلی برای تقویت نفوذ و تأمین امنیت حوزه پیرامونی، صدور هنجارها و ارزش‌های اروپایی به خارج از مرزهای اتحادیه است. بنابراین ایده‌ها، مفاهیم و روش‌های سیاستی ویژه‌ای برای صدور هویت اروپایی در چارچوب

سیاست همسایگی و ابتکار مشارکت شرقی، براساس تجربه روند گسترش، شکل گرفت تا در حالت ایدئال، بتواند قدرت هنجاری اروپا را به کار گیرد. هدف اصلی ابتکار مشارکت شرقی، نزدیک کردن کشورهای عضو به اتحادیه اروپا از راه صدور قوانین و ارزش‌های اروپایی به همسایگان شرقی است.

اتحادیه اروپا ابتکار مشارکت شرقی را همراه با واژه پردازی‌های زیاد در مورد تأثیرگذاری قدرت نرم خود در اروپای شرقی راه‌اندازی کرد. ابتکار مشارکت شرقی، بستر مناسبی برای ایجاد چنین جذابیتی برای همسایگان شرقی اتحادیه اروپا بود. اتحادیه اروپا به قدرت تأثیرگذار خود، یعنی توانایی انتقال هنجارها، ارزش‌ها، نهادها، شیوه‌ها و ابزارهای سیاست عمومی، بر کشورهای عضو مشارکت شرقی باور دارد. قدرت نرم در سیاست اتحادیه اروپا در برابر ابتکار مشارکت شرقی، جایگاه ویژه‌ای دارد. این رویکرد نرم، نه تنها در مرحله مفهوم‌سازی، بلکه در اجرا نیز دیده می‌شود و بیشتر، خود را در به کارگیری ابزارهای غیرقهری و غیراجباری نشان می‌دهد (Piskorska, 2018: 2-3).

شاخص‌های هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی

مهم‌ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های هویتی متأثر از قدرت هنجاری در سیاست خارجی اتحادیه اروپا، همکاری‌های فرهنگی و آموزشی، حمایت از جامعه مدنی و تماس‌های مردم با مردم هستند.^۱

الف) همکاری‌های فرهنگی و آموزشی

اگر بخواهیم تأثیرهای قدرت هنجاری اروپا را بر بعد هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی بررسی کنیم، ناگزیر از توجه به همکاری‌های فرهنگی و آموزشی میان اتحادیه و کشورهای عضو هستیم. این‌گونه همکاری‌ها که بیشتر جوامع و نه دولت‌ها را به عنوان مخاطب در نظر می‌گیرد، به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

از ابتدای راه‌اندازی ابتکار مشارکت شرقی در سال ۲۰۰۹، اتحادیه اروپا هم در سطح سیاست‌گذاری و هم در سطح‌های اجرایی، بر برتری‌های بالقوه هم‌افزایی و همکاری‌های فرهنگی و اجتماعی میان اتحادیه و کشورهای عضو تأکید کرده است. منطبقاً با تمرکز بر

تقویت همکاری در سطح‌های اجتماعی و فرهنگی این بود که با نزدیک‌تر کردن بازیگران جامعه مدنی به یکدیگر، نوعی از تأثیرگذاری در حوزه‌هایی مانند، ادراک متقابل از یکدیگر، درک متقابل از منافع و هدف‌های یکدیگر و ترویج گفت‌وگوی سازنده میان همه کشورهای عضو، در دسترس خواهد بود (Filipowicz, 2017: 157 - 158). همان‌گونه که در بخش چارچوب نظری مطرح کردیم، در فرآیند اروپایی‌شدن در چارچوب منطق تناسب، با مفهوم جامعه‌پذیری سروکار داریم. براین اساس، جامعه‌پذیری شامل همه تلاش‌های اتحادیه اروپا برای آموزش سیاست‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای اروپایی به غیراروپایی‌ها و دولت‌های غیرعضو با هدف ایجاد انگیزه در آن‌ها برای کاربست سیاست‌های اتحادیه اروپا است. بنابراین آموزش در کاربست قدرت هنجاری و ترویج ارزش‌ها و هنجارهای اروپایی بسیار مهم است.

بر نقش آموزش، به‌عنوان راهی برای انتشار ایده‌ها، هنجارها و شیوه‌های اروپایی، در پیشبرد فرآیند اروپایی‌شدن، هم در اسناد سیاستی رسمی اتحادیه اروپا و هم در سخنرانی‌های عمومی مقام‌های اتحادیه اروپا به‌صراحت تأکید شده است. اتحادیه اروپا خود را «جامعه‌ای از ارزش‌ها»^۱ می‌داند که در خارج از مرزهایش، به‌وسیله آموزش، فرهنگ، علم و ابزارهای دیگر ترویج می‌شود. در ۱۹ ژانویه ۲۰۱۶، پارلمان اروپا قطعنامه‌ای در مورد نقش گفت‌وگوی میان‌فرهنگی، تنوع فرهنگی و آموزش در ارتقای ارزش‌های اساسی اتحادیه اروپا^۲ تصویب کرد (Report on the Role of Intercultural, 2016). در همین چارچوب، مبادله‌های دانشجویی به‌صورت ویژه مورد توجه اتحادیه اروپا بوده است. مبادله‌های دانشجویی، به‌عنوان ابزار تقویت حس مشترک هویت اروپایی در میان جوانان و دانشجویان کشورهای عضو، یکی از محورهای اصلی برنامه‌های حمایت‌شده به‌وسیله اتحادیه اروپا است. مهم‌ترین برنامه تبادل دانشجویی در اتحادیه اروپا، برنامه اراسموس^۳ است. در چارچوب برنامه اراسموس، هویت‌های ملی دانشجویان به‌عنوان هویت‌های زیرگروهی تعریف می‌شود و یک هویت جمعی اروپایی، به‌عنوان مقوله هویتی برتر شکل می‌گیرد و همه دانشجویان، باید به درک تعلق داشتن به این هویت برتر برسند (Stoeckel, 2016: 6 - 7).

1. A Community of Values

2. Resolution on the role of intercultural dialogue, cultural diversity, and education in promoting EU fundamental values

3. Erasmus+ program

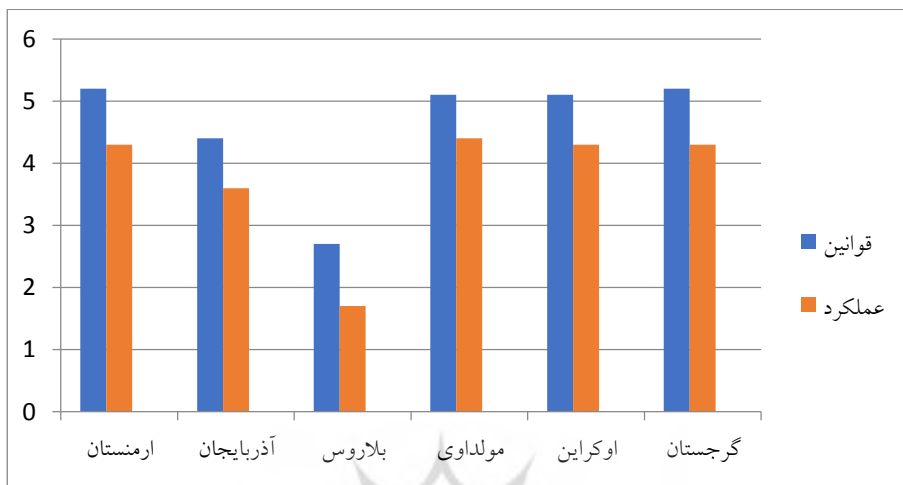
ب) حمایت از جامعه مدنی

یکی دیگر از شاخص‌های مهم هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی، حمایت از شکل‌گیری جامعه مدنی فعال و تأثیرگذار در این کشورهاست. اتحادیه اروپا تلاش می‌کند با حمایت از فعالان جامعه مدنی در کشورهای همسایه، دولت‌ها را در راستای کاربست قدرت هنجاری خود، زیر فشار بگذارد تا از هنجارها و ارزش‌های اروپایی پیروی کنند.

با توجه به این واقعیت که جامعه مدنی در گسترش سیاست‌گذاری مبتنی بر هنجارهای دموکراتیک بین‌المللی نقشی حیاتی دارد، در چارچوب مشارکت شرقی، چندین ابتکار به منظور تحکیم جامعه مدنی شکل گرفته است. در این رابطه، دو پلتفرم از چهار پلتفرم موضوعی ابتکار مشارکت شرقی براساس نقش‌آفرینی جامعه مدنی تعریف شده است. پلتفرم ۱ در مورد «دموکراسی، حکمرانی خوب و ثبات» است که در حوزه امنیت و ثبات توصیه می‌کند کشورهای عضو، به منظور بهبود ظرفیت حمایت و ارتقای اعتمادسازی در مناطق درگیری مانند ورنیستریا، اوستیای جنوبی، آبخازیا و قره‌باغ به سازمان‌های جامعه مدنی متوسل شوند. پلتفرم ۴ نیز در حوزه فرهنگ، پیشنهاد می‌کند که با استفاده از ظرفیت جامعه مدنی، برنامه اقدام مربوط به جوانان در شش کشور عضو پیگیری شود و با ارتقای مبادله‌های فرهنگی میان جوانان، گفت‌وگوی میان‌فرهنگی و درک متقابل نیز تقویت شود (STRIMBOVSCHI, 2013: 295).

اتحادیه اروپا به عنوان بخشی از تلاش‌های خود برای ارتقای نقش جوامع مدنی به عنوان ذی‌نفعان و شریک‌های اصلی اصلاحات، از سازمان‌های جامعه مدنی^۱ در کشورهای عضو حمایت می‌کند. البته ظرفیت و امکانات لازم برای اقدام‌های این سازمان‌ها، از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. اوکراین و گرجستان سازمان‌های مدنی بسیار فعالی دارند که در محیط به نسبت باز فعالیت می‌کنند و روسیه سفید و جمهوری آذربایجان، بر سازمان‌های جامعه مدنی کنترل شدیدی دارند و دسترسی آن‌ها به حمایت خارجی را محدود می‌کنند (Eastern Partnership policy beyond 2020..., 2019: 2).

نمودار ۱: امتیاز کشورهای عضو از نظر فعالیت جامعه مدنی (قوانین مربوط و عملکرد)

منبع: Regional Report, 2023

پ) تماس‌های مردم با مردم

سومین شاخص مهم هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی، تماس‌های مردم با مردم است. اتحادیه اروپا معتقد است برداشتن موانع موجود در مورد جابه‌جایی افراد و افزایش تماس‌های مردم با مردم، می‌تواند زمینه را برای ترویج و گسترش هویت و فرهنگ اروپایی هموار کند. برقراری ارتباطات مردمی در قالب روابط میان شهروندان عادی در سطح‌های مختلف بدون هیچ‌گونه مداخله دولتی، با کشورهای ابتکار مشارکت شرقی، جنبه بسیار قوی از سیاست اتحادیه اروپا در برابر آنها است. چنین تماس‌هایی به صورت دوجانبه یا چندجانبه ایجاد شده است و در این چارچوب، پلتفرم ۴ مشارکت شرقی، به‌ویژه برای بررسی پیشرفت‌های به‌دست‌آمده در مورد جابه‌جایی و تماس‌های مردمی ایجاد شده است.

با پلتفرم ۴ ابتکار مشارکت شرقی و براساس برنامه کاری ابتکار مشارکت شرقی در سال ۲۰۲۰، پشتیبانی از پیشرفت در زمینه گفت‌وگوهای تسهیل و آزادسازی ویزا و مشارکت در مورد جابه‌جایی افراد، به‌عنوان هدفی مهم در نظر گرفته شده است (Eeas, 2020: 2). بخش مهمی از ارتقای ارتباطات مردمی، امکان سفر آسان است. براساس آمار موجود، به‌دلیل رژیم بدون ویزا با اتحادیه اروپا، اوکراینی‌ها از ژوئن ۲۰۱۷ تا اوت ۲۰۱۸، ۲۵٫۹ میلیون سفر به اتحادیه اروپا داشته‌اند. همچنین از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸، ۱٫۵ میلیون نفر از اتباع مولداوی به

اتحادیه اروپا سفر کرده‌اند و از مارس ۲۰۱۷ تا سپتامبر ۲۰۱۸، حدود ۳۰۰ هزار تن از شهروندان گرجستانی از سفر کوتاه‌مدت بدون ویزا به منطقه شینگن بهره برده‌اند (Partnership policy..., 2019: 2).

شاخص‌های هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در روسیه سفید

پیش از پرداختن به این بخش، باید با پیشینه فرهنگی و هویتی روسیه سفید بیشتر آشنا شویم. مانند بیشتر کشورهای دیگر، فرهنگ و هویت روسیه سفید، متأثر از پیشینه تاریخی و موقعیت جغرافیایی آن بوده است. تاریخ روسیه سفید، گواه حضور فرهنگی قومیت‌های مختلف و تأثیر کشورهای همسایه بر فرهنگ این کشور بوده است. از نظر جغرافیایی نیز، روسیه سفید با قرارگرفتن در مرز شرق و غرب اروپا، ناگزیر از رویارویی با تأثیرهای فرهنگی شرق و غرب بوده است، در نتیجه، از هویت فرهنگی منحصر به فردی برخوردار است.

در زمینه مسائل هویتی در روسیه سفید، همواره نوعی رقابت و درگیری میان گفتمان رسمی (دولت الکساندر لوکاشنکو^۱) و جریان مخالف وجود داشته است. علاوه بر تفاوت نگاه میان این دو گفتمان، تفاوت نسلی در جامعه روسیه سفید، نیز مزید بر علت شده است تا این شکاف هویتی تقویت شود. تفاوت در نگاه و رویکرد نسلی که جوانی خود را در دوران شوروی گذرانده و شناخت چندانی از دیگر کشورها و فرهنگ‌ها ندارد و جوانانی که با توجه بهره‌مندی از مواهب عصر ارتباطات، شناخت زیادی از جهان پیرامون خود، به‌ویژه کشورهای عضو اتحادیه اروپا دارند، زمینه مناسبی را برای تقویت هویت رقیب فراهم می‌کند. بر این اساس، هویت اروپایی در میان جوانان روسیه سفیدی از جایگاه بهتری برخوردار است. ارتقا و تقویت سیاست هویتی اتحادیه اروپا در چارچوب ابتکار مشارکت شرقی و به‌ویژه در روسیه سفید، در تأثیر قدرت هنجاری اروپاست. به این معنا که هویت اروپایی، پیش‌زمینه و ابزار کاربست قدرت هنجاری اروپا و ترویج ارزش‌ها و هنجارهایی مانند دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون است. بر این اساس، روسیه سفید، به‌عنوان کشوری که باید در جهت تغییر نظام سیاسی و تعامل نزدیک‌تر دولت با مردم گام بردارد، از دیدگاه اتحادیه اروپا، هدفی برای ارتقای دموکراسی و تقویت حکمرانی اروپایی است.

همان‌طور که دیدیم، اتحادیه اروپا با تکیه بر جذابیت‌های هنجاری و هویتی و موفقیت‌های اقتصادی خود، به‌ویژه برای جوانان روسیه سفیدی تبدیل به الگوی موفق حکمرانی شده است

و تمایل دارد از این زمینه مناسب، برای ترویج و کاربست قدرت هنجاری خود در روسیه سفید نهایت بهره‌برداری را کند. اتحادیه اروپا نیز در تأثیر زرادخانه قدرت هنجاری خود، در بعد هویتی سیاست خارجی خود در برابر روسیه سفید، با تمرکز بر سه شاخص اصلی همکاری‌های فرهنگی و آموزشی، حمایت از جامعه مدنی و تماس‌های مردم با مردم، در جهت تعمیق هویت اروپایی و مقابله با هویت روسی، به‌عنوان هویت رقیب حرکت کرده است.

الف) همکاری‌های فرهنگی و آموزشی

یکی از محورهای مهم مورد نظر اتحادیه اروپا در روابط با روسیه سفید، همکاری‌های فرهنگی و آموزشی بوده است. اگرچه وضعیت ویژه سیاسی در روسیه سفید و حضور نظام سیاسی اقتدارگرا، موانع زیادی در مسیر همکاری‌های فرهنگی و آموزشی با اتحادیه اروپا ایجاد کرده است، اتحادیه اروپا تلاش کرده است با تمرکز بر فعالان فرهنگی غیردولتی، ضمن تقویت این همکاری‌ها، به ترویج فرهنگ و هویت اروپایی در روسیه سفید کمک کند.

در راستای راهبرد اتحادیه اروپا در روابط بین‌المللی و فرهنگی، اتحادیه اروپا از بخش فعال فرهنگی در روسیه سفید حمایت می‌کند که شهروندان، بازیگران دولتی و فعالان فرهنگی را به‌طور یکسان درگیر می‌کند و فرصت‌های اقتصادی بیشتری را فراهم می‌کند (European Commission, 2022). براین اساس نمای کلی همکاری‌های فرهنگی اتحادیه اروپا و روسیه سفید را در شکل ۱ می‌بینیم.

علاوه بر همکاری‌های فرهنگی، همکاری‌های آموزشی نیز در روابط اتحادیه اروپا و روسیه سفید اهمیت زیادی دارد. در این چارچوب، تأکید اصلی اتحادیه اروپا بر آموزش جوانان در روسیه سفید بوده است. هدف اتحادیه اروپا، ایجاد فرصت‌های تحصیل، کار و مشارکت کامل در جامعه برای جوانان روسیه سفید است. در قالب برنامه اراسموس، از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷، با اختصاص بودجه اتحادیه اروپا، ۱۰۰۰ دانشجوی و کارمند دانشگاهی از روسیه سفید امکان تحصیل یا تدریس در اتحادیه اروپا را یافتند و ۴۲۰ اروپایی نیز برای تحصیل یا تدریس به روسیه سفید رفته‌اند. همچنین ۱۲ دانشجوی کارشناسی ارشد از روسیه سفید بورسیه کامل اراسموس را دریافت کرده‌اند (European Commission, 2018).

شکل ۱: اصول همکاری‌های فرهنگی اتحادیه اروپا و روسیه سفید

منبع: European Commission, 2022

ب) حمایت از جامعه مدنی

یکی دیگر از شاخص‌های هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در برابر روسیه سفید، حمایت از جامعه مدنی بوده است. همان‌گونه که پیش‌تر گفتیم، اتحادیه اروپا تلاش می‌کند با حمایت از فعالان جامعه مدنی در کشورهای همسایه، به‌ویژه کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی، دولت‌ها را در راستای کاربست قدرت هنجاری خود، زیر فشار بگذارد تا از هنجارها و ارزش‌های اروپایی پیروی کنند. در این چارچوب، پلتفرم ملی روسیه سفید در ژوئیه ۲۰۱۰ تأسیس شد. اگرچه روسیه سفید، دومین کشور عضو ابتکار مشارکت شرقی پس از ارمنستان بود که پلتفرم ملی را تأسیس کرد، به دلیل وضعیت متفاوت در داخل کشور و مشارکت محدود روسیه سفید در مشارکت شرقی، پلتفرم روسیه سفید وضعیت متفاوتی داشت. مشکلات سیاسی حل‌نشده در روابط میان اتحادیه اروپا و روسیه سفید از جمله وجود زندانیان سیاسی، سرکوب نمایندگان مخالفان در جامعه مدنی و نبود رسانه‌های مستقل، فعالیت این نهاد را با محدودیت‌های جدی روبه‌رو کرده است (Eap Civil Society Forum, 2015).

در این چارچوب، کمک‌های ارائه‌شده برای سازمان‌های جامعه مدنی فعال در روسیه سفید،

در قالب ابزار همسایگی اروپا در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۷ سه برابر و گفت‌وگوی اروپایی در مورد نوسازی با جامعه روسیه سفید راه‌اندازی شد. علاوه بر این، مجمع جامعه مدنی به عنوان بستری برای سازمان‌دهی و مشارکت بیشتر ائتلاف‌های جامعه مدنی روسیه سفید با شریک‌های گرجستانی و اوکراینی ارائه شد. اما چالش اصلی در این مسیر این بود که از سال ۲۰۱۱ به بعد، فشارهای دولت لوکاشنکو بر جامعه مدنی افزایش یافت و کمک‌های مالی اتحادیه اروپا بیشتر به سوی مؤسسه‌های دولتی سرازیر شد. همین موضوع، به مقام‌های دولتی فرصت داد تا طرح‌های جامعه مدنی را لغو کنند؛ در نتیجه، فعالان جامعه مدنی با توجه به نداشتن پیشرفت قابل توجه، اشتیاق خود را از دست دادند (Sánchez's, 2020).

پ) تماس‌های مردم با مردم

سومین شاخص مهم هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در برابر روسیه سفید، تماس‌های مردم با مردم بوده است. سیاست‌های استبدادی که در دهه‌های گذشته، الکساندر لوکاشنکو، رئیس‌جمهور روسیه سفید دنبال کرده است، روابط اتحادیه اروپا با روسیه سفید را در طول سال‌ها متشنج کرده است. در این زمینه، اتحادیه اروپا به‌طور کلی حمایت خود را از مردم روسیه سفید تقویت کرده است و این حمایت، ستون فقرات همکاری اتحادیه اروپا با روسیه سفید به شمار می‌رود. همان‌طور که گفتیم، یکی از پیش‌نیازهای اصلی تقویت تماس‌های مردم با مردم، از میان برداشتن موانع سفر، از جمله ویزا است. بر این اساس اتحادیه اروپا همواره به دنبال تقویت روابط خود با جامعه روسیه سفید به وسیله تسهیل صدور روادید و جابه‌جایی بوده است. در سال ۲۰۱۴، اتحادیه اروپا و روسیه سفید مذاکراتی را برای تسهیل ویزا و موافقت‌نامه‌های پذیرش دوباره آغاز کردند. سرانجام موافقت‌نامه در ۱ ژوئیه ۲۰۲۰ لازم اجرا شد. توافق‌نامه تسهیل ویزا، گرفتن روادید برای ورود به اتحادیه اروپا را برای شهروندان روسیه سفید از نظر هزینه‌ها و زمان انتظار برای ویزا آسان‌تر می‌کند (Eas, 2024).

شاخص‌های هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در مولداوی

پیش از پرداختن به این بخش، لازم است به پیشینه فرهنگی و هویتی مولداوی نگاهی بیندازیم. از نظر تاریخی، مولداوی همواره زیر سلطه بازیگران قدرتمند منطقه‌ای بوده است. مهم‌ترین قدرت‌های منطقه‌ای که بر مولداوی سلطه داشته‌اند، امپراتوری عثمانی (قرن ۱۸ تا ۱۵)، امپراتوری روسیه (۱۸۱۲ تا ۱۹۱۸) و اتحاد شوروی (۱۹۴۰ تا ۱۹۹۱) بوده‌اند. علاوه بر پیشینه

تاریخی، وضعیت ژئوپلیتیکی ویژه مولداوی نیز، فرهنگ و هویت این کشور را دست‌خوش تحولات مهمی کرده است. فرهنگ و هویت در مولداوی، همواره در معرض تأثیرهای هویت اروپایی قرار داشته است و به‌ویژه بعد از فروپاشی اتحاد شوروی، جذابیت و مقبولیت هویت اروپایی در این کشور افزایش یافته است. به موازات افزایش محبوبیت فرهنگ و هویت اروپایی، جریان فرهنگی مقابل، یعنی فرهنگ و هویت روسی نیز به تدریج جذابیت خود را در مولداوی از دست داده است. در دو دهه گذشته، مولداوی تغییرهای چشمگیری در نگرش خود نسبت به هویت، مرزهای درک‌شده و انتخاب‌های ژئوپلیتیکی نشان داده است. موافقت‌نامه مشارکت و همکاری در سال ۲۰۱۴ جای خود را به موافقت‌نامه همکاری جدید داد. این سال در مولداوی، سال ثبات سیاسی بود و دستاوردهای مهم این سیاست به شکل گسترش روابط مولداوی و اتحادیه اروپا نمود یافت. بلندپروازی کیشیناو در فاصله گرفتن از روسیه، ایزوله کردن احزاب کمونیست و خیز به سوی هویت اروپایی، مهم‌ترین موتورهای محرکه این موقعیت جدید بود (نیکنامی، ۱۳۹۹: ۶۹۴). اتحادیه اروپا در تأثیر قدرت هنجاری خود، در بعد هویتی سیاست خارجی خود در برابر مولداوی، با تمرکز بر سه شاخص اصلی همکاری‌های فرهنگی و آموزشی، حمایت از جامعه مدنی و تماس‌های مردم با مردم، در جهت تعمیق هویت اروپایی و مقابله با هویت روسی، به عنوان هویت رقیب حرکت کرده است.

الف) همکاری‌های فرهنگی و آموزشی

اولین شاخص مهم هویتی سیاست خارجی اتحادیه در برابر مولداوی، همکاری‌های فرهنگی و آموزشی است. مولداوی و اتحادیه اروپا در چارچوب ابتکار مشارکت شرقی، همکاری‌های فرهنگی در زمینه‌های مختلف آموزشی، دانشگاهی و پژوهشی را دنبال می‌کنند. مولداوی اولین کشور عضو ابتکار مشارکت شرقی است که در ۱ ژوئیه ۲۰۱۴ توافق‌نامه مشارکت در برنامه چارچوب اتحادیه اروپا، پژوهش‌ها و نوآوری افق ۲۰۲۰^۱ را امضا کرد. این برنامه، فرصت‌های جدیدی را برای محیط علمی و پژوهشی مولداوی ایجاد می‌کند که مسیر نزدیک شدن به استانداردهای اتحادیه اروپا در زمینه توسعه اقتصادی را فراهم می‌کند. مشارکت مولداوی در این برنامه، مزیت‌هایی مانند تبدیل شدن به بخشی از شبکه اروپایی از دانشمندان و تصمیم‌گیران که هدف‌ها و اولویت‌های پژوهش و نوآوری اروپا را تعیین می‌کنند، بهره‌مندی از برتری علمی و برتری اروپا در حل مشکلات داخلی و انجام طرح‌های پژوهشی را در اختیار این کشور قرار

می دهد (MFA of Moldova, 2024).

ب) حمایت از جامعه مدنی

دومین شاخص مهم هویتی در سیاست خارجی اتحادیه اروپا در برابر مولداوی، حمایت از جامعه مدنی است. در موافقت‌نامه همکاری برای جامعه‌پذیری بر مبنای نزدیک‌شدن و همگرایی با اتحادیه اروپا، بر همکاری با سازمان‌های مردم‌نهاد، به‌عنوان نماینده جامعه مدنی نیز تأکید شده است. فعال‌ترین این سازمان‌ها آینده^۱، مؤسسه سیاست عمومی، مرکز تماس، بنیاد اروپای شرقی مولداوی، انجمن سیاست خارجی، انجمن مطبوعات مستقل، جوانان مولداوی و پرومو^۲ و بستر ملی مولداوی^۳ هستند. در مجمع جامعه مدنی مشارکت شرقی نیز مولداوی برای افزایش همکاری با اتحادیه اروپا نوآوری‌هایی کرده است. این بستر، در راستای گسترش ارزش‌های اروپایی، کارزاری برای آموزش امتیازهای موافقت‌نامه همکاری به مردم ایجاد کرده است (نیکنامی، ۲۰۲۰: ۳۰۲).

پلتفرم ملی جامعه مدنی مولداوی^۴ در یک کنفرانس ملی در ۲۵ مارس ۲۰۱۱ ایجاد شد که در آن نمایندگان وزارت امور خارجه مولداوی نیز حضور داشتند و دیدگاه خود را در مورد مشارکت جامعه مدنی در ابتکار مشارکت شرقی ارائه کردند. اولویت‌های این پلتفرم، نظارت بر موافقت‌نامه همکاری با اتحادیه اروپا، سازمان‌دهی پلتفرم جامعه مدنی اتحادیه اروپا و مولداوی، اجرای پوشش‌هایی برای افزایش آگاهی عمومی در مورد برتری‌های انتخاب مسیر اروپایی بوده است (Eap Civil Society Forum, 2015). جدیدترین نقشه راه اتحادیه اروپا برای تعامل با جامعه مدنی در جمهوری مولداوی (۲۰۲۱ - ۲۰۲۷) سه اولویت اصلی دارد: نخست، ارتقای محیط مناسب برای سازمان‌های مدنی، حکمرانی خوب و تقویت نهادهای دموکراتیک - مشارکت سازمان‌های مدنی در گسترش و نظارت بر اجرای سیاست‌های عمومی، افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی ادارات مرکزی و محلی؛ دوم، تقویت مشارکت سازمان‌های جامعه مدنی در روند اصلاحات در بخش‌های مختلف پیش‌بینی شده در دستور کار اتحادیه اروپا و سوم، تقویت نقش جامعه مدنی به‌عنوان کنشگر توسعه و ارائه‌دهنده خدمات به شهروندان (Eeas, 2024).

1. IDIS Viitorul
2. Promo
3. National Platform of Moldova
4. Moldovan National Platform (MNP)

پ) تماس‌های مردم با مردم

سومین شاخص مهم هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در برابر مولداوی، تماس‌های مردم با مردم است. اتحادیه اروپا بر این باور است که افزایش تماس و ارتباط میان مردم کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی، از جمله مولداوی با مردم کشورهای عضو اتحادیه، زمینه‌ساز آشنایی هرچه بیشتر با هنجارها و ارزش‌های اروپایی می‌شود. یکی از نکته‌های مهم و تأثیرگذار در همگرایی مولداوی با اتحادیه اروپا، به قدرت‌رسیدن ائتلاف لیبرال با نام «ائتلاف همگرایی اروپایی»^۱ در این کشور، هم‌زمان با آغاز به کار ابتکار مشارکت شرقی در سال ۲۰۰۹ بود. در نتیجه، خیز بزرگ مولداوی برای همگرایی با اروپا به طور رسمی برداشته شد. در تداوم این روند، مولداوی در آوریل ۲۰۱۴، موافقت‌نامه آزادسازی ویزا را با اتحادیه اروپا امضا کرد (نیکنامی، ۱۳۹۹: ۶۸۴). از زمان اجرایی‌شدن آزادسازی ویزا برای اقامت کوتاه‌مدت در آوریل ۲۰۱۴، بیش از ۲،۵ میلیون شهروند مولداوی و بدون ویزا به منطقه شینگن سفر کرده‌اند که سبب تقویت گردشگری، روابط تجاری و گسترش ارتباط مردم با مردم شده است (Three Eastern Partnership Neighbors, 2024).

همچنین در قالب برنامه اراسموس، تبادل مجازی^۲ ارتباطات آنلاین مردم با مردم را تقویت و گفت‌وگوی میان‌فرهنگی را ترویج می‌کند و مهارت‌های نرم را گسترش می‌دهد. در این چارچوب، جوانان بدون نیاز به جابه‌جایی، به آموزش‌های میان‌فرهنگی با کیفیت (رسمی و غیررسمی) دسترسی پیدا می‌کنند (European commission, 2023).

نتیجه

در این نوشتار تلاش کردیم تأثیرهای قدرت هنجاری اروپا را بر بعد هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی، با تأکید بر روسیه سفید و مولداوی بررسی کنیم. تأکید اتحادیه اروپا بر سه هنجار اصلی دموکراسی، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون، در چارچوب کاربست قدرت هنجاری، سیاست خارجی آن را هم در متن سیاست همسایگی و هم ابتکار مشارکت شرقی، به سوی برجسته‌شدن هویت اروپایی و تعمیق شکاف هویتی و فرهنگی اروپایی‌روسی پیش برده است. به بیانی، اتحادیه اروپا در تأثیر زرادخانه قدرت هنجاری خود، در رویکردش نسبت به کشورهای عضو ابتکار مشارکت شرقی، با برجسته‌کردن

1. Alliance for European Integration
2. Erasmus+ Virtual Exchange

هنجارها و ارزش‌های مورد نظر خود، تأکید و اهتمام زیادی بر لزوم تقویت هویت اروپایی در این کشورها و مقابله با جریان‌های هویتی رقیب، به‌ویژه هویت روسی کرده است. براین اساس، در این فصل سه شاخص هویتی سیاست خارجی اتحادیه اروپا در ابتکار مشارکت شرقی را بیان کردیم: همکاری‌های فرهنگی و آموزشی، حمایت از جامعه مدنی و تماس‌های مردم با مردم.

در ادامه، به‌صورت مشخص، این سه شاخص هویتی را در سیاست خارجی اتحادیه اروپا در برابر روسیه سفید و مولداوی بررسی کردیم. در روسیه سفید، اتحادیه اروپا تلاش کرده است با تعمیق همکاری‌های فرهنگی و آموزشی، حمایت از جامعه مدنی و گسترش تماس‌های مردم با مردم، در جهت تقویت هویت اروپایی در این کشور حرکت کند. البته حضور نظام سیاسی اقتدارگرا و هم‌سو با روسیه به رهبری لوکاشنکو در سه دهه گذشته، مانع بزرگی در این مسیر برای اتحادیه اروپا بوده است و بر همگرایی این کشور با اتحادیه اروپا تأثیر منفی برجای گذاشته است.

در مورد مولداوی نیز اتحادیه اروپا در قالب شاخص‌های سه‌گانه هویتی در سیاست خارجی خود عمل کرده است. برخلاف روسیه سفید، رویکرد مثبت دولت‌های حاکم در مولداوی به روند همگرایی اروپایی، وضعیت بهتری را در تقویت هویت اروپایی و کاربست قدرت هنجاری اروپا رقم زده است. مولداوی با اینکه در فضای پسا شوروی، با بحران هویت ملی روبه‌روست، اما در دو دهه گذشته، تغییرهای قابل توجهی در نگرش خود نسبت به هویت، مرزهای درک‌شده و انتخاب‌های ژئوپلیتیکی نشان داده و در رویارویی با دوگانه هویت اروپایی روسی، پیروی از هویت اروپایی را انتخاب کرده است. امضای موافقت‌نامه‌هایی از جمله آزادسازی ویزا، موافقت‌نامه‌های مشارکت و موافقت‌نامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه و مشارکت فعال در ابتکارهای فرهنگی اتحادیه اروپا، مولداوی را بیش از پیش، در مسیر تقویت همگرایی اروپایی قرار داده است.

منابع

فارسی

سازمند، بهاره و صوراناری، حسین (۱۳۹۷)، «هویت و منافع روسیه در منطقه‌گرایی اوراسیا»، فصلنامه سیاست، دوره ۴۸، شماره ۴، صص. ۹۷۹-۱۰۰۰.

(doi: 10.22059/jpq.2018.221290.1006968).

صباغیان، علی (۱۳۹۸)، «قدرت هنجاری و اروپایی شدن کشورهای اسلامی در مدیترانه جنوبی و شرقی از طریق سیاست همسایگی اتحادیه اروپا»، **مطالعات سیاسی جهان اسلام**، دوره ۸، شماره ۴، صص. ۱-۲۲.

(doi: 10.30479/PSIW.2020.11311.2606).

کولایی، الهه و زنگنه، سمیه (۱۴۰۱)، «ادغام فرهنگی و اجتماعی در اوراسیای مرکزی»، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، دوره ۵۴، شماره ۳، صص. ۹۶۹-۹۸۸. doi:)

(10.22059/jhgr.2021.314329.1008210)

نیکنامی، رکسانا (۱۳۹۹)، «سیاست همسایگی اروپا و تأثیر آن بر همگرایی اتحادیه اروپا و جمهوری مولداوی»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۳، شماره ۲، صص. ۶۸۱-۷۰۸.

(doi: 10.22059/JCEP.2020.308093.449944)

نیکنامی، رکسانا (۱۴۰۰)، «سیاست همسایگی اروپا و تأثیر آن بر توسعه سیاسی جمهوری مولداوی»، **فصلنامه سیاست**، دوره ۵۱، شماره ۱، صص. ۲۸۵-۳۱۰. doi:)

(10.22059/jpq.2021.304032.1007603)

English:

Wider Europe –Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours (2003), **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament**, Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0104> (Accessed on 12/02/2025).

European Neighbourhood Policy (2004), **Communication from the Commission, Strategy Paper**. Available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf (Accessed on 25/04/2025).

Regional Report (2023), **CSO Meter**, Available at: https://csometer.info/sites/default/files/2024-03/CSO%20Meter%20Regional%20Report%202023_final.pdf (Accessed on 19/12/2024).

EU-Eastern Partnership People-to-People Contacts (2019), **European Parliament**, Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635604/EPRS_ATA\(2019\)635604_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635604/EPRS_ATA(2019)635604_EN.pdf) (Accessed on 8/11/2024).

EU-Eastern Partnership Cooperation through Erasmus (2020), **European Commission**, Available at: <https://ec.europa.eu/assets/eac/erasmus-plus/factsheets/regional/easternpartnership-regional-erasmusplus-2020.pdf> (Accessed on 16/02/2025).

A New Strategy to Put Culture at the Heart of EU International Relations (2017), **European Commission**, Available at:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/memo_16_2075/MEMO_16_2075_EN.pdf (Accessed on: 23/03/2025).

EU – Belarus Relations (2020), **European Commission**, Available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/belarus_en (Accessed on: 17/11/2024).

The Eu And Belarus: A Partnership for Youth (2018) **European Commission**, Available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bd8b405a-b4f3-4048-83c1-28296d7c5534_en?filename=eu_support_to_youth-by.pdf (Accessed on: 10/05/2024).

Work Programme-Platform 4 (2017), **Eeas**, Available at:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eap_platform_4_wp_update_2020_approved.pdf (Accessed on: 10/05/2024).

The European Union and Belarus (2024), **Eeas**, Available at:

https://www.eeas.europa.eu/belarus/european-union-and-belarus_en?s=218 (Accessed on: 15/01/2025).

European Agenda for Culture in a Globalizing World (2007), **European Commission**, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European Agenda for Culture in a Globalizing World, Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:EN:PDF> (Accessed on: 15/01/2025).

Green Paper on Unlocking the Potential of Cultural and Creative Industries (2010), **European Commission**, Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/green-paper-on-the-potential-of-cultural-and-creative-industries.html> (Accessed on: 15/01/2025).

Report on the Role of Intercultural Dialogue, Cultural Diversity and Education in Promoting EU Fundamental values (2016) **European Parliament**, Available at: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015->

0373_EN.pdf?redirect(Accessed on: 22/02/2025).

Culture (2007) **European Commission**, Available at:

<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:EN:PDF#:~:text='Culture'%20also%20has%20an%20anthropological,%2C%20art%2C%20religion%20and%20myths>(Accessed on: 22/02/2025).

Three Eastern Partnership neighbors: Ukraine, Moldova and Belarus (2024),

European Parliament, Available at:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/171/three-eastern-partnership-neighbours-ukraine-moldova-and-belarus> (Accessed on: 22/02/2025).

Moldova (2015), **Eastern Partnership Civil Society Forum**, Available at:

<http://archive.eap-csf.eu/en/national-platforms/republic-of-moldova/index.html>(Accessed on: 5/01/2025).

Eastern Partnership Policy beyond 2020 Reinforcing Resilience - an Eastern Partnership that Delivers for all (2019), **Joint Communication To The**

European Parliament, Available at:

https://commission.europa.eu/publications/joint-communication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforcing-resilience-eastern_en (Accessed on: 12/11/2024).

Manners, Ian (2002), Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? **Journal of Common Market Studies**, Vol. 40, No. 2, pp. 235-258. (doi: 10.1111/1468-5965.00353).

Makarychev, Andrey and Butnaru, Troncota (2022), 'Europeanisation through Education: Promoting European Studies in "Eastern Partnership" Countries.', **Journal of Contemporary European Research**, Vol. 18, No. 2, pp. 208-229, (doi: <https://doi.org/10.30950/jcer.v18i2.1273>).

Ministry of Foreign Affairs of Moldova (2024), Participation in EU Programs and Agencies

Available at: <https://mfa.gov.md/en/content/participation-eu-programs-and-agencies> (Accessed on: 5/01/2025).

Nice, A (2012), Playing Both Sides: Belarus between Russia and the EU, **DGAPanalyse**, Available at: https://dgap.org/system/files/article_pdfs/2012-02_DGAPana_Nice_www_2.pdf(Accessed on: 5/01/2025).

Passerini, Luisa (2012), 'Europe and its Others: Is there a European Identity?', in:

Dan Stone (ed.), **The Oxford Handbook of Postwar European**

History ; online edn, Oxford Academic, pp. 120 – 138,

(doi:10.1093/oxfordhb/9780199560981.013.0006).

Piskorska, Beata (2018), The Eastern Partnership – A Challenge for the EU's Soft

- Power in International Relations. Online **Journal Modelling the New Europe**. 78-94, (doi:10.24193/OJMNE.2018.26.06).
(doi: 10.1093/oxfordhb/9780199560981.013.0006)
- PubAffairs Bruxelles (2024), EU Further Steps up Its Support to The People of Belarus, Available at:
<https://www.pubaffairsbruxelles.eu/eu-institution-news/eu-further-steps-up-its-support-to-the-people-of-belarus/> (Accessed on: 5/01/2025)
- Sánchez's, Tadeo (2020), EU and civil society in Belarus. Available at:
<https://belinstitute.com/en/blog/eu-and-civil-society-belarus> (Accessed on: 12/02/2025)
- Simionov, Loredana Maria (2023), Shifting Attitudes towards Identity, Borders and Geopolitical Choices: The Case of Moldova, **Regional Science Policy & Practice**, Vol. 15, No. 1, pp. 200-222, Available at:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1757780223002822>
(Accessed on: 12/02/2025).
- Stoeckel, Florian (2016), 'Contact and Community: The Role of Social Interactions for a Political Identity', **Polityology**, Vol. 37, No. 3, pp. 431-442.
- Strimbovski, Sabina (2013), The Impact of the EU's Public Diplomacy as an Instrument of Soft Power, in: The Context of the Eastern Partnership, **EURINT Proceedings**.
- Ulakhovich, Viladimir (2011), Belarus and the Eastern partnership: Still a long Way to Go. Friedrich-Ebert-Stiftung, 82-94, Available at: https://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/08_ulakhovich.pdf (Accessed on: 5/01/2025).